

C 887.

Estona Stelo.

1913. Dec.

C. 884.

ESTONA STELO

1913 JARO

EESTI TÄHT

DECEMBRO

ESPERANTO ALMANACH

Peiserliku Aivaliku
Rah-kogu kink. 1916.

SERIA № 1

HIND 12K.

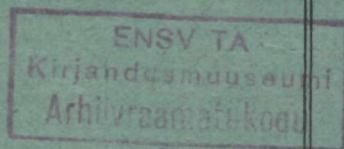
!! LUGEJATELE !!

Üksikuid seletusi ja teateid rahvusvahelise keele aate ja Esperanto üle on aastate jooksul Eesti ajalehtedes mõnedgi ilmunud, kuid sage-
dasti jääwad niisugused sõnumid teiste päewa-
küsimuste seas tähelepanemata.

Siin see almanach on selles mõttes välja antud, et rahvusvahelise keele aate sõpradele tarwilisi seletusi ja wõltsimata õigeid teateid selle aate ja Esperanto keele üle kättesaadawateks teha.

Loodame, et eestlaste seas rohkesti neid leidub, kes rahvusvahelise keele tähtsust ära tundes, walmis on nõu ja jõuga selleks kaasa töötama, et edaspidi suurema ja huwitawama sellesihilise kirjatükkide kogu wõime välja anda.

Mõtteawaldusi selles asjas palutakse saata:
Tallinn, Wladimiri uul. 24, J. Rosenberg.

52 451

ESTONA STELO

1913

EESTI

TÄHT

SERIA

Wäikesed teated rahwuswahelise keele Esperanto üle.

Esperanto keele esimese õperaamatu ilmumisest sai 1912. a. kewadel 25 aastat täis. Selle aja sees on keele head ja halwad küljed mitmekordselt arwustuse tules läbi käinud; palju on nende üle kirjutatud, sadasid awalikka kõnesid peetud, kuid Esperanto on arwustused wälja kannatanud, on tugewaks, täiesti eluwõimuliseks keeleks kaswanud.

Kuna wäljamaadel Esperanto keelt juba tegewas elus tuluga tarwitatakse, oleks ehk aeg, kus ka meie, eestlased, püüaksime endid uue aate ja keelega ligemalt tutwustada. Alamal toon lühikese ülewaate ilma-keele aate sündimisest ja sellest, kuda rahwuswaheline keel Esperanto ilmus ja mis moodi ta on edenenud.

Üksikuid teadlasi on juba mitme saja aasta eest olnud, kes paljukeelsuses hariduse edendamisele suurt takistust nägiwad ja ette ütlesiwad, et ükskord wististe aeg tuleb, kus inimesed ühise keele abil teineteist saawad mõistma. Meie päewil ei ole enam ühtegi intelligent inimest, kes rahwuswahelise keele tarwidust eitaks. Tahad sa aga teada, missugune keel selle ehk teise haritlase arwates rahwuswaheliseks saab ja kuda niisugune keel tarwitusele peaseb, siis saad õige mitmesuguseid üksteise wastu käiwaid arwamisi kuulda. See on ka arusaadaw, sest wiimase küsimise peale võib ainult see isik enam-wähem kindla wastuse anda, kes rahwuswahelise keele küsimust ise ligemalt on uurinud, teiste arwamisi selles asjas on tähele pannud ja ka rahwuswaheliste keelte ajalugu tunneb. Kuid kõik teadusemehed, kes seda küsimust on uurinud, jõudsid ikka selle ühise otsuse juurde, et rahwuswaheliseks keeleks ainult täiesti erapooletu kunstiline keel võib saada. Siin ei hakka mina pike-malt seletama, mispärast üks ehk teine keel rahwuswaheliseks saada ei wõi ja mispärast Esperanto keel selleks kindlasti saab. Selle üle tahan edaspidi pike-malt kirjutada.

Mõtteteadlane Leibnitz oli esimene, kes ilma-keele küsimuse üle tähtsama kirjatöö awaldas. See kirjatöö ilmus 1666. aastal ja temas awaldatud mõtted keerlesid järgmise teema ümber: „Pasigrafie, ehk kunst ühiste kirjamärkide abil oma mõtteid teistele

inimestele arusaadawaks teha, kõnelegu nad missuguseid keeli tahes.“ See kirjatöö leidis teaduseilmas suurt lugupidamist ja Leibnitzi ennast peetakse sellest saadik ilma-keele aate isaks.

Pärast Leibnitzi on sajad teadusemehed ja haritlased ilma-keele loomise juures oma päid murdnud, ja üle 150 kunstlise keele projekti on wiimase kahe aastasaja jooksul ilmunud, kuid suurem osa nendest oliwab juba sündinult surnud. See hulk asjata nähtud waewa ja rohke kunstliste keelte projektide arw on paljuid meie aja haritlasi arwama pannud, nagu ei wõiks ükski kunstiline keel eluwõimuliseks saada. Alles hiljuti ütles keegi haritlane nende ridade kirjutajale wastuseks: „Hm... jah.. see on ju kõik wäga ilus ja hea, aga ajalugu on ju näitanud, et kunstlistel keetel eluwõimu ei ole.“ Niisugused arwamised on aga täiesti ekslikud ja ilma kindla aluseta. Õige põhjus, mispärast see enam kui kahe aastasaja jooksul nähtud waew asjata kaduma läks, seisab selles, et nende keelte loojad ei osanud enestele õigeid põhjuseid üles seada, millele järele keel oleks tulnud kokku seada; nad ei osanud enestele ette kujutada, missuguseid nõudeid rahwuswaheline keel peab täitma; nad ei loonud midagi uut, waid tammusiwad neidsamu jälga, mis Leibnitz oli ees astunud, ehk küll wiimane hiljem isegi otsusele tuli, et ainult kirjakeelest rahwuswaheliseks läbikäimiseks küllalt ei ole.

Koguni teist teed rahwuswahelise keele kokkuseadmisel käisiwad „Volapüki“ looja — Katoliku preester Johann Martin Schleyer ja „Esperanto“ kokkuseadja — Wene arst Laatsarus Ludowiko Samenhof.

Schleyer astus oma keelega ilma ette aastal 1881. Ehk Volapükil küll wäga palju wigasid ja puudusi oli, mis temale ilma-keeleks saamisel tõsisteks takistusteks tõotasiwad olla, ometi oli ta kõigist senini ilmunud kunstlistest keetest kõige täielikum ja ainus lõpulikult wälja töötatud keel, mispärast tema esmalt ka poolehoidjaid leidis. Hiljemalt aga, kui teda tegelikult hakati proowima, tuli awalikuks, et Volapük kaugeltki oma ülesande kõrgusel ei seisa. Tema kongressid, neid peeti kolm, ei annud keele laialilagune-

misele hoogu, waid näitasid selgesti, et keegi ei suutnud seda keelt sorawalt rääkima õppida, muud wead nimetamata. Volapüki surmas ei olnud mingisugused wälised põhjused süüdi, waid ta oli paratamata wigane sündinud ja oma wigade ohwriks ta ka langes. Tema õitseage kestis waewalt 7 aastat.

Rahwuswahelise keele Esperanto kokkuseadja, L.L. Samenhof, sündis 1859. aastal Bjelostoki linnas kooliõpetaja pojana. Esmalt õppis ta Bjelostoki realkoolis, hiljem Warshawi gümnasiumis ja studeeris lõpuks Moskwa ülikoolis arstiteadust. Peale ülikooli lõpetamist katsus ta kõigesuguste haiguste arstimisega enesele ülespidamist teenida, kuid see amet ei meeldinud temale. Ta otsustas wiimaks ainult silmahaiguste arstimise peale jääda ja käis Saksamaal ennast selles eri teaduseharus täiendamas. Pärast Saksamaalt tagasitulemist asus ta Warshawisse, kus ta praegu silmatohtri ametit peab.

Tema sündimiselinnas, Bjelostokis, elab neljast rahwusest inimesi, nimelt: juudid, poolakad, wene-lased ja sakslased. Nagu igalpool, nii on ka seal, et ühe rahwuse liige teise rahwuse liikme wastu enam-wähem waenulist olekut awaldab. Samenhof pani seda juba lapsena tähele ja tuli otsusele, et paljukeelsus selle waenu ainus ehk peapõhjus on ja et seda halbtust ainult erapooletu keel võib kaotada. See oli põhjuseks, mis noort Samenhofi kunstlise keele loomisele kihutas. Põhjused, millele järele ta selle keele kokkuseadmisel käis, olid: 1) grammatika olgu võimalikult lihtne, selle juures aga kõigiti täielik ja paenduw, 2) sõnastik peab loomulikkudest keeltest walitud rahwuswahelistest sõnadest koos seisma, 3) keel olgu nõnda kokku seatud, et igaüks, kes end tema grammatikaga on tutvustanud, võib kohe sõnastiku abil teda tegelikult tarwitada.

Mitu aastat töötas noormees wisalt oma ülesande kallal, kuni wiimaks 4 detsembril 1878, mil ta gümnasiumi wiimases klassis õppis, keel nõnda kaugel walmis oli, et noor autor mõne oma kaasõpilasega enese korteris „Lingwo Uniwersala“ sünnipäewa pühitses. Ometi ei astunud Samenhof seekord veel mitte oma keelega ilma ette, waid proowis ja parandas teda veel terwelt üheksa aastat. 21. mail (1 juunil) 1887. aastal ilmus väikene raamat pealkirjaga „Dr. Esperanto Rahwuswaheline keel“. See raamatukene sisaldas uue kunstlise keele grammatika, mis 16 lühikestest reeglist koos seisis, ja sõnastiku 918 sõnaga. Peale selle leidis raamatus veel tarwiline seletus ja paar luuletust selles keeles.

Nüüd algas awalik propaganda, mis aga esimesel aastal Samenhofi ja tema kolme jüngri kabinetidest kaugemale ei ulatanud. Esimesed esperantistid peale Samenhofi oliwad: Antoni Grabowski (Poolamaal), Leopold Einstein (Saksamaal) ja Edgar von Wahl (Wenemaal).

1889. a. ilmusiwad juba mõned õpe- ja sõnaraamatud. Ka ilmusid sel aastal esimesed tõlked Esperanto keeles, nimelt: Goethe „Gefratoj“, Grabowski tõlkes, Lermontowi „Princino Mary“, E. von Wahli tõlkes. Sel aastal hakkas ka esimene esperantokeelne ajaleht „La Esperantisto“ ilmuma. See leht trükiti Nürnbergis, kuid tellijad asusiwad enamasti kõik Wenemaal. Esimesel aastal tõusis lehe tellijate arw 130-ni. Wõrdluseks olgu siin tähendatud, et tänawu (1913) Esperanto keeles 92 ajalehte ilmub.

1895. aastal keelas Wene tsensur „La Esperantisto“ saatmise Wenemaale ära. Põhjuseks oli Leo Tolstoi kiri „Usk ja mõistus“, mille ta selle lehele awaldamiseks saatnud. Et lehe tellijad suuremalt osalt kõik Wenemaal olid, siis pidi muidugi lehe wäljaandmine seisma jääma, sest Samenhof, kes peatoimetaja kohuseid täitis, oli sel ajal ise majandusliselt õige raskes seisukorras. Ühtlasi lehega seisis ka propaganda. Esperanto keelt ähwardas pankroti surm! Kus häda kõige suurem, seal abi kõige ligem, ütleb wanasõna, ja nõnda oli ka sel korral. Leidus ohwimeelseid aatewendid, kes raha kokku paniwad ja asja nii kaugele wiisid, et kuus kuud peale „La Esperantisto“ seisma jäämist uus ajaleht „Lingwo Internacia“ Upsalas ilmuma hakkas. Hiljem anti seda lehte Budapestis wälja, aga nüüd trükitakse ta Parisis.

Ka ilmus 1895. aastal esimene Esperanto-Eesti sõnastik Wilhelm Waheri kokkuseadel. See sõnastik trükiti Nürnbergis, oli 24 lehekülge paks ja sisaldas umbes 1500 sõna. Dr. Hermann, kes sel ajal „Postimehe“ toimetaja oli, on selle raamatu oma lehega hinnata kaasa annud. Kes wanu „La Esperantisto“ numbraid loeb, see leiab selle lehe weergudel mitmes kohas Waheri nime. Ta on lehte mitmetes eksemplari-des tellinud ja nõnda teda aineliselt toetanud, kuid on ka kodumaalt sõnumeid saatnud, mitmed tükid Kalewipojast tõlgitud kui ka mõned algupäralised luuletused on tema sulest nimetatud lehes ilmunud. Üks tema suurematest luuletustest „Spirita Šipo“ leidub praegu Samenhofi poolt kokku seatud „Fundamenta Krestomatio's“. Aastal 1907, Tallinna Esperanto seltsi awamise puhul, saatis Wene esperantist Ewstifeeff nimetatud seltsile sada franki (37½ rubla) Wilhelm Waheri mälestuseks.

Aastal 1897, see on esimese kümne aasta lõpul, anti üleüldine esperantistide nimekiri wälja, milles 336 sellel aastal endid üles annud esperantistide adressid leida. Huwitaw on näha, kui palju neid sel ajal kusagil maal oli. Et Esperanto laialilagunemisest selgemat pilti saada, toome siin 1897-da aasta üksikute esperantistide arwustiku kõrwal ka tänawuse, 1913 aasta, Esperanto seltside arwustiku. Meie saame järgmise pildi.

1897. aastal oli:		1913. aastal on:	
Austrias	9	esperantisti, nüüd	176 Esp. seltsi
Belgias	11	„	49 „
Inglismaal	—	„	152 „
Bulgarias	—	„	16 „
Daanimaal	10	„	15 „
Soomemaal	—	„	10 „
Prantsusemaal	54	„	225 „
Saksamaal	2	„	273 „
Greekamaal	—	„	4 „
Hispanias	14	„	76 „
Italias	1	„	20 „
Hollandis	—	„	55 „
Norramaal	—	„	6 „
Portugalias	2	„	8 „
Rumenias	—	„	15 „
Wenemaal ja			
Poolamaal	169	„	89 „
Rootsimaal	40	„	22 „
Helwetsias	5	„	30 „
Türgimaal	—	„	3 „

Afrikas	esperantisti, nüüd	16	Esp. seltsi
P. Amerikas	"	170	"
L. Amerikas	19	77	"
Asias	"	39	"
Australias	"	28	"
336 esperantisti		1574 Esp. seltsi	

1898. aastaga algab Esperanto ajaloos tähtjas edenemise ajajärk, sest sel aastal põhjendati „Prantsuse Esperanto propaganda ühisus“, mitmed tähtsad Prantsuse professorid hakkasid Esperanto heaks töötama ja paljud suured ühised võtsid selle keele laialilaotamisest elavalt osa. Tagajärg oli see, et varsti pea igas suuremas Prantsusemaa linnas esperantistide ringikesed elule tõrksid. Sealt tungis liikumine edasi Inglismaale ja hiljem, umbes 1903. aastal, hakkas keel ka Saksamaal laialt poolehoidjaid võitma.

Viimastel aastatel on Esperanto iseäranis kaubanduse ja tööstuse wallas tarvitusel. Esimesel astmel selles asjas seisavad sakslastega täidetud maakohad. „Rahvusvaheline kaubanduslike hariduse kaasawitaja selts“ Bernis; „Kaupmeeste ühisus“ Frankfurtis Maini ääres; kaubanduse palatid Brombergis, Karlsruhe, Schweinitzis, Kasselis, Liegnitsis ja mujal on Saksa kaubanduses Esperanto laialilaotamise keskkohad.

Suurem hulk Hispania ja Prantsuse kaubanduse palatisi tunnistasid ametlikult Esperanto sisseadmise oma tegewuse piirkonnas kasulikuks. Paljud nendest toetavad kohalikka Esperanto gruppides rahalise abiga. Inglise kõrgemates koolides on Esperantole õigused antud. P. Etiennes seadis kohaliste saaduste väljamaale saatmise kaubamaja Esperanto rahvusvahelise keelena oma kirjawahetuses sisse.

Dresdenis asuw kaubanduslaste ühisus ühendab üle 160 Dresdeni ja Sakseni kaubamaja, kes oma ametitalitustes väljamaalastega Esperanto keelt tarvitawad.

96 kaubamaja on senini oma kaupade hinnakirjad Esperanto keeles välja annud, nagu: Heinrich Ernemann, Dresdenis: päwapildi walmistamise tarbeasjad; Hartmann ja Braun, Frankfurtis Maini ääres: elektrotehnika; Clement Bayard, Parisis: automobili ja õhulaewade wabrik; Borrough Wellcome ja Co. Londonis: apteegi kaubad.

Mitmeaastane järeproowimine on meile näitanud, et Esperanto abil niihästi kirjalikult kui ka telegrafi-teel, soowitawa kaubamaja, maakoha, väljamaa linna ehk alewiga võib ühendusesse astuda ja tarwilisi teateid saada, kaupasid välja kirjutada ehk lihtsalt kaupade hinna- ja nimekirjasid tellida.

Iseäranis nimetamise wäärt on weel „Universala Esperanto-Asocio“ (U. E. A.). Selle ühise eesmärk ei ole mitte keele propagandeerimine, waid ta on selleks asutatud, et mitmesuguseid keeli rääkivate inimeste läbikäimist üksteisega kergendada ja oma liikmete seast tegewat wastastikku awitamise sidet luua. U. E. A. walib enesele asjaajajad kõigis käidawamates kohtades üle terve maailma. Nende asjaajajate kohus on ühise liikmetele, nende soowi peale, igasuguseid teateid saata, kaubaaride reklamesid laialilaotada, läbireisijatele tõlgiks ja abiks olla, U. E. A. liikmetelt oma ringkonnas aastamaksusid wastu wõtta jne.

1912. aastal oli ühisusel asemikkusid 1130-nes kohas laiali kõikides maades. Nende asemikkude wõi asjaajajate abi on ühise liikmed nimetatud aasta jook-sul 10.472 korda tarwitanud. Kirjawahetust on ühisuses 53.430 korda olnud (1911 a. 38.591 k.). Tema liikmete arw tõusis 7000 pealt 9100 peale. Iga-aastane liikmemaks on 95 kop., mille eest liige ühise aastaraamatu asjaajajate adressidega saab ja ühtlasi ka õiguse omandab ühise korraldusi tarwitada.

Esperanto edenemisele annawad suurt hoogu tema igal aastal ära peetawad üleilmlised kongressid. Kuna meie eespool kuulsime, et Volapük siis oma poolehoidjad kaotas, kui teda tegelikusse elusse püüti juhtida, näeme Esperanto liikumises, et see keel just siis poolehoidjaid hakkas võitma, kui teda tegelikult proowima hakati.

Senini on 9 üleilmlist Esperanto kongressi peetud, nimelt:

- 1905. aastal Boulognes, Prantsusemaal
- 1906. „ Genèves, Helwetsias
- 1907. „ Cambridges, Inglismaal
- 1908. „ Dresdenis, Saksamaal
- 1909. „ Barcelonas, Hispanias
- 1910. „ Washingtonis, P. Amerikas
- 1911. „ Antwerpenis, Belgias
- 1912. „ Krakaus, Austrias
- 1913. „ Bernis, Helwetsias

Kümnes kongress peetakse 1914. a. Parisis. Nendel kongressidel peetakse kõik kõned ja läbirääkimised ainult Esperanto keeles, pandakse kontserdi-õhtuid toime, etendatakse näitemängusid jne. Nimetama peab w el, et iga kongressi puhul ka esperantokeelseid jumalateenistusi mitme usukombe järele peetakse.

Mõned tahawad tõendada, nagu ei võiks kunstiline keel ilukirjandusliste tööde tõlkimiseks küllalt kõlbulik olla. See arwamine ei ole mitte Esperanto keele kohta maksew. Kes selle keele paremate kirjanikkude tõlkeid on lugenud ja neid alguskeelega ehk weel mõne loomuliku keele tõlkega on wõrrelnud, see teab ka, et esperantokeelne tõlge iga loomuliku keele tõlkega võib wõistelda. Kes nende sõnade tõsiduse juures kahtleb, võib asja ise ligemalt järele uurida, sest kuulsate kirjanikkude töösid on paljud Esperanto keelde tõlgitud. Puschkin, Gogol, Lermontow, Tolstoi, Poleslaw Prus, Orszeszko, Mickiewitz, Slowacki, Schiller, Goethe, Moliere, Schakespeare ja kümned teised kuulsused on annugi Esperanto keeles oma tööde poolest tuntud. Ei puudu selles keeles ka oma algupäraline kirjandus, kus mitmed 500 leheküljelised romanidgi keele eluwõimust kindla tunnistuse annawad.

Esperanto ei ole mitte enam keele projekt, waid elaw keel, millel oma ajalugu ja traditsioonid on. Tarwis ainult töötada, et arusaamine rahvusvahelise keele aate tähtsusest ja selle keele wäärtusest ka meie rahwa seas laiemale lagunekse, et nende töötamisele, kes oma waewa ja wara uue asja heaks ohwerdawad, mitte enam umbusaldusega wastu ei tuldaks, waid armastusega. Lootusega südames rühime järelandmatalt oma selge ja ausa eesmärgi poole, kuni meie ta wiimaks ometi, kõigist raskustest hoolimata, kätte saame.

Sen.

Natuke ajalugu.

Un peu d' histoire — natuke ajalugu — selle pealkirja all jutustab „L' Etoile Esperantiste“ mõndagi, mis näitab, et ka esperantistide, nende aatemeeste ja aate eest võitlejate, seas isikuid leidub, kes mitte alati kõige aatelisemate asjade eest ei võitle. „Nia sankta afero“ — meie püha asi — on ainult nende isikliste püüete katteks, mille warjus oma asju aetakse.

„L'Etoile Esperantiste“ jagab oma „ajalookirjeldust“ kolme osasse. Esimene osa ulatab tagasi selle aja sisse, kus Esperanto alles lapsekingades oli, ilmale pea täiesti tundmata. Aastal 1901 tegi selleaegne Prantsusemaa Esperanto propaganda seltsi esimees, hra L. de Beaufront dr. Samenhofiga lepingu, mis talle ainuõiguse andis, igas keeles ja kõigis maa-des Esperanto-keele propaganda-ja õperaamatuid välja anda. Samenhof kohustas ennast, kõiki väljaantawaid käsikirjasi enne trükkimist läbi lugema ja parandama, mille eest ta teatud waewatasu sai; sellest tasust langes 33% Beaufront'ile kui wahetalitajale. Nii sündis tuttaw „kolekto aprobita“. Beaufront ujutas nüüd kõik maad oma õperaamatutega üle, kelle-gil teisel ei olnud õigust ilma tema lubata midagi välja anda. See kasulik äri kestis paar aastat ja oleks wast weel kauemini kestnud, kui mitte mõned esperantistid awalikult selle „Esperanto eksploateerimise“ peale tähelepanemist ei oleks juhtinud ja nõudma hakkanud, et Esperanto laialilaotamisele mitte niisuguseid kunstlisi tõkkeid ei tehtaks. Mitme kuulise wõistluse järel läks wiimaks korda Beaufront'i käest tema „ainuõigust“ ära kiskuda Esperanto sai Beaufronti eraasjast üleüldiseks omanduseks. 1905. a. — esimese kongressi aastal — algab meie „loo“ teine järk. Enne Bulonje kongressi pani dr. Samenhof ette, rahwuswahelist Esp. Liigat asutada, ühtlasi teatades, et temal juba projekt walmis on ja soowides, et teised esperantistid ka omad ettepanekud teeksiwad. Selles nägi Beaufront hea juhtumise, mida ta oma kasuks tarwitamata ei tahtnud jätta: rahwuswahelise esperantistide Liiga esimees — see oli liig meelitaw mõte. Kui kõik esperantistide seltsid ühineksiwad, walitaks Liiga komiteesse muidugi kõige tähtsamate seltside esimehed ja Liiga esimeheks muidugi kõige suurema seltsi — Prantsusemaa Esperanto propaganda seltsi — esimees. Sedawiisi rehkendades, juhtis Beaufront asja nii, et P. E. p. s. kirja awaldas, milles ta kõiki esperantistisi üles kutsus, Samenhofi projekti muutmata wastu wõtma: ühtlasi palus ta, et Samenhof oma projekti enne kongressi awaldaks.

Samenhof saatis oma projekti Pariisi ja oma kõige suuremaks meelepahaks leidis Beaufront, et plaanisetud Liigal mitte üks, waid kolm komiteed pidi olema (Komitato de Propagando, Komitato de Cenzuro, Lingva Komitato); ühtlasi andis Samenhof teada, keda ta tulewaste komiteede esimeesteks walida soowitas — (Lingva Komitato) esimeheks pidi tema ettepaneku järel Beaufront saama. Kohe peale Samenhofi projekti kättesaamist asus Beaufront agarasti tööle — selle wastu. Juba enne projekti awaldamist ilmu-siwad „L' Esperantiste's“ kirjad, milles seletati, et Esperanto, kui keel, muud ei tarwita kui L. K. (juh-tumise kombel just seda, mille arwataw esimees Beau-

ront pidi olema). Lagemata kirjad, millega Prantsuse seltsid üle ujutati, toonitasiwad L. K. asutamise tarwidust ja laitsiwad Samenhofi projekti; kõik abinõud wõeti tarwitusele, et Liiga asemel ainult L. K. saaks asutatud. Beaufront'i plaan läks korda, aga ainult osalt. Bulonjes asutati L. K., aga tema esimeheks ei walitud mitte Beaufront. Kõik kibe töötamine oli asjata olnud.

Nüüd algab kolmas järk meie ajaloolises dramas. Esperantistide kõigewägewamaks paawstiks saada ei läinud Beaufront'il korda, siis tahtis ta vähemast Luteruseks saada — reformatoriks. Tasa ja targu hakkas ta uuesti tööle. Kõige pealt tuli L. K. tähtsust vähendada, teda ilma silmis alandada — ei olnud ta ju Beaufront'i juhatuse all. Beaufront ei wõta L. K. istumistest osa wõi kui ta seda teeb, siis ainult et L. K. tööd segada, selle töö asjatust ära näidata. Samal ajal asutab Beaufront „wandeseltsi“, mille eesotsas tema, Couturat ja Leau seisawad. Selle „wandeseltsi“ siht on — „Esperantot hukatusest peasta“. Samenhofi Esperanto on suurepäraline töö, aga ainult geniaalse Beaufront'i paranduste läbi wõib ta täielikuks saada Samenhofi „Fundamento“ külge köidetult on Esperanto hukatusele pühendatud, tal on surmaidu sees, nii et ta enam wiit aastat ei suuda ära elada. Beaufront ei taha oma abi keelata — ta algab oma tööd ühes oma abiliste — Couturat ja Leau'ga. Need prantslased, kes peale prantsuse keele ühtegi keelt nii täielikult ei tunne, et teda rääkida wõiks, kelle seas ühtegi keeleteadlast ei ole, „parandawad“ nüüd mõne kuu jooksul keelt, mille loomine aastaid on tarwitanud. Esiti tahtis Beaufront juba Cambridge's oma parandustega välja tulla, aga inglaste tuttaw „konserwatismus“ hoidis teda tagasi. Ainult eeltöö-dega sai siin algust tehtud: ilmus Couturat brochure „pri la derivado“ — sõnade loomisest Oodataw Esperanto „parandus“ pidi siis ainult selle brochure mõjul tekkinud olema.

Muidugi walmistasiwad ka igasugused kirjad ja ringkirjad teed „uuendustele“. Samenhofi palwe peale wõtab Beaufront „Esperanto kasude kaitsmise“ rahwuswahelist keelt waliwat Delegatsionis oma peale. Ühel Delegatsioni koosolekul tuleb kellegi „Ido“ keeleprojekt, n. n. parandatud Esperanto, kõne alla, selle ettepanijad on Couturat ja Leau. „Juhtumise kombel“ on ka Beaufront koosolekul. Ta leiab, et „Ido“ projekt tähelepanemise wäärt on, awal dab oma arwamisi ühe ja teise paranduse kohta, seletab, missugustel arwatawatel põhjustel iga parandus ette wõetud on ja lisab igakord alandlikult juurde: „ka minu Adjuvantos oli see nii!“

Peale Delegatsioni otsust arwab Beaufront sihil olewat. Aga saatus tahab ka seekord ta lootused purustada. Kõik „uuendatud Esperanto“ kasuks töötamine ei aita. Tähtsamatele propagandistidele saadetakse uue keele grammatika, kiidetakse tema häid külgesi, walgustatakse Esperanto wigasi — kõik asjata. Selle asemel, et „Ido“ „parandatud“ keelt wastu wõtta, hakkawad esperantistid „Idot“ keelesolkimises süüdis-tama, tulewad kahtlased jutud kuuldawale — „Ido“ taga peituwat „Esperanto kaitsja“ Beaufront, nõutakse — Beaufront kuulutagu awalikult, kas tal „Ido'ga“

mingisugust ühendust on. Ja kui Beaufront wiimaks sunnitud on teatama, et ta ise see „Ido“ on, et ta ainult Esperanto kasuks tööd teinud, tasutakse tema

iseennast ära salgawat tööd „aate eest“ sellega, et talle nõudmine ette pannakse „P. E. p. s.“ eestseisusest välja astuda.

M. R.

Esperanto-liikumine Eestis

algas elavamalt 1907-da aasta esimesel poolel, mil herrade F. K. ja J. A. R. juhatusel peetud Esperanto keele kursused lõppesivad ja „Tallinna Esperanto Gruppe“ põhjendati. Uus selts andis oma liikme-

Esmalt heidame pilgu minewikusse. Siis näeme, et läinud aastal Esperanto propaganda Estimaal on suure sammu edasi astunud. Juba 12-nest aastast saadik on eestlaste seas esperantistid leidunud,

☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆
☆☆☆		☆☆☆
☆☆☆	:: Esimene Eesti Esperanto-Selts „Revala Esperantista Grupo“ :: Pildi peal olevad lapsed ei ole küll seltsi liikmed, aga nad mõistavad juba Esperanto keeles kõneleda; :: Soome üliõpilane oli selkorral seltsis külalisena ::	☆☆☆

tele 1907-da aasta juuli kuust peale hektografeeritud healekandja „Eldonajo“ ilma hinnata. Selle lehe 6-das numbris tutvustab J. A. Rahamägi grupe liikmeid Esperanto minewikuga Eestis, ja awaldab eestseisuse poolt kokkuseatud eelolewa aasta tegewuse plaani. Toome alamal selle kirja Eesti keeles. Tema kirjutab pealkirja all „Kuraĝe antaŭen“ (Julgelt edasi) järgmist:

„On harilikuks kombeks saanud, aasta lõpul enese ümber waadata, juba läbikäidud teed mõõta, käesolewaid jõudusid järele arwata ja eesmärkisid määrata, mis eelolewal ajajärgul mõeldakse ja loodetakse kätte saada. Teeme meie niisama.

aga esimesed teerajajad oliwad üksikeisest lahus; nad tundsiwad endid hulga pilkajate seas nagu kadunud olevat. Õpeabinõudena oliwad sel ajal ilmunud Waheri wäike Esperanto-Eesti sõnastik ning Stahlbergi ja Wahtriku broshüred, kuid need ei suutnud tarwilist mõju awaldada. Narwas oli aga J. Tenissoni ja teiste hoolsa propagandeerimise järelalusel Esperanto sõprade arw üle saja tõusnud; kuid walitsus ei annud ühinemise luba, mispärast ka need aegamööda laiali läksiwad. Tallinna esperantistid ühes J. Maksimiga — Raplast (nüüd juba surnud) ja H. Stahlbergiga — Rakwerest, palusid 1903 aastal walitsuselt seltsi põhjendamiseks luba, kuid ei saanud seda mitte. Propaganda

jäi ilma keskkohata, üksikute isikute hooleks, ja sel-
leparast ei võinud ta ka nähtavaid tagajärgi tuua.
Puudus aatwendade wastastikune toetus. Punastel
aastatel jäi meie asi üsna kõrwale: politika kära kos-
tis temast üle. Alles käesolewa aasta algus tõi as-
jasse elawust. F. Krassi algatusel tehti otsuseks Es-
peranto keele kursust toime panna. Nii ei jäänud
eelmine külwamine mitte üsna ilma järeldusteta. Loo-
deti ainult 10—12 kursuseosalist, kuid tuli enam kui
500 inimest. Kursuse järeldus oli „Revala Esperan-
tista Grupo“ põhjendamine. Algatajateks oliwad ai-
nult 12 isikut, aga liikmete arw kaswas jõudsasti, ja
nüüd on grupp juba 62 liiget. Sellega sai espe-
rantoliikumine enesele ka Eestimaal keskkoha. Läi-
nud poolaastal korraldas selts enesele raamatukogu
ja lugemisetoa, pidas sagedasti koosolekuid selleks, et
liikmetel võimalus oleks endid Esperanto keele rää-
kimises harjutada, awas sügisel uue kursuse jne. Aga
see kõik oli alles esimene samm eesmärgi poole.
Seltsi mõju tundus ainult siin, kus suusõnaline pro-
paganda ulatas Kaugemad ringkonnad jäiwad puu-
tumata. Ka teistes linnades mõteldakse seltside põh-
jendamise peale, aga kohalised jõud on nõrgad ja
meie ei saanud awitada — meil puudusiwad propa-
ganda abinõud. Grupe tähelepanek oli selleparast
propaganda abinõude muretsemise peale pöördud, ja
tema püüded on ka õnnestanud. Aastal 1908 alustab
grupe oma healekandjat „Estlanda Esperantisto“
trükitult välja andma; perekonnaleht „Eesti kodu“
lubab oma weergudel ka Esperantole ruumi; päewa-
lehe „Õigus“ toimetab ja mõned teised awawad oma
lehed ka Esperanto propaganda jaoks; G. Pihlaka kir-
jastuseäri laseb Eesti-Esperanto sõnastiku oma kulul
trükkida, mille puudumine meil kõigil tunda on;
H. Stahlberg laseb oma „Lernolibro“ teistkorda trük-
kida; meie gruppel on nõu propaganda broshüresid,
lehti, postkaarta ja kirjaümbrikka lasta trükkida. Selle
eeskawa täidesaatmine tarwitab küll vähemalt pool
aastat aega, kuid siis võime ka ütelda, et meil pro-
paganda materjali ei puudu“

Propaganda lehed, postkaardid ja kirjaümbrikud
saiwad trükitud, kuid „Slosilo“ ja „Tuto“ jäiwad wäl-
jaandmata, kuna need kaks broshürekest propa-
gandistidele headeks abinõudeks oleks olnud; nende kahe
broshüre wäljaandmiseks saatis ka Evstifeieff 37 rb. 50
kop. Kahjuks neelas „Estlanda Esperantisto“ trükki-
mine pea kõik seltsi raha ühes kingitud summaga

oma nahka. Teda ilmus 6 nummert, siis oli grupe
kassa tühi ja toimetaja wäsinud.

Hiljemalt püüdis selts ainult sellega oma ees-
märgi poole, et esperantokeelseid ajalehta tellis, kur-
susid korraldas, pidusid toime pani, Tallinna E. Põllu-
meeste seltsi näitustel osakonnad awas, suwe jooksul
väljaspool linna rohelisesse käikusid tegi jne. Rahulikult
töötas selts edasi ja kawatses wiimasel ajal Soome
esperantistidega ligemalt ühendusesse astuda. Selles
sihis wõtsiwad ka ligi 20 „Tall Esp. Grupe“ liiget
1913-da aasta nelipühi ajal „Walwaja“ga“ ühes lõbu-
sõidu Helsingisse ette. Keset kõige paremaid tule-
wiku lootusi tabas seltsi ootamatalt walitsuse teade:
„Tallinna kubermangu seltsiasjade komisjon on otsuseks
teinud Tallinna Esperanto seltsi kinni panna.“ 9 ok-
tobril pidi likwideerimise komisjon seltsi waranduse
äraandmise aruande politseile ära andma.

Kadunud seltsile ei wõi mitte selles etteheited
teha, et ta suuremate hulkade huwitust asja wastu ei
ei suutnud äratada. Selts ei tahtnud pealetungi-
w olla, waid töötas tagasihoidlikult; ta tegi asja heaks
niipalju, kui rasked olud lubasiwad. Kuna uue seltsi
põhjendamine nüüd mitmesuguste takistuste läbi on
raskendatud, siis peame küll mõni aeg ilma seltsita
läbi ajama, kuid loodame et uus selts ükskord palju
enam suudab oma eesmärgi kättesaamiseks teha, kui
see esimene selts, kelle saatus teistele seltsidele hoia-
tuseks olgu.

„Narwa Esperanto Selts“ põhjendati aastal
1911. Esmalt walitses seltsis ühemeelsus ja ta
töötas õige heade tagajärgedega. Kahjuks tõusiwad
hiljem seltsis tülid ja nende järele lõhed, mis seltsi
jõudu märksa nõrgendasiwad. Loodetawasti katsuwad
narwalased tekkinud lõhesid kaotada, kui nad seda
weel ei ole teinud, sest:

Rahu kosutab, waen kaotab.

Tartus on wiimastel aastatel esperantistide
ring elule tõusnud, kes igatsusega ootab, mil
walitsus nende seltsi „Dorpata Esperantista Grupo“
seaduslikuks tunnistab, kuid neli korda on põhjuskiri
kinnitamata tagasi saadetud. Wiimasel korral on
märkus tehtud: „põhjuskirja 7-das punktis ei ole sel-
gesti näidatud, kes wõiwad seltsi liikmeteks olla.“
Loodame, et tartlased ka wiimast korda põhjuskirja
kinnitusele saadawad. Jääme seltsi registreerimise
teadet ootama, et ka oma liikmemaksu saatmisega
noort seltsi wõiksimet toetada.

Sen.

Mis on Esperanto keeles loomulik, mis kunstlik?

Esperanto on Dr. L. L. Samenhofi poolt kokku-
seatud kunstline keel.

See on wormel, millega mitmed meie keele tek-
kimist seletawad. Wormel, mis ainult wälimistest põh-
justest meie keele tekkimises räägib. Seda wormeli
ei wõi meie mitte ilma waidlemata wastu wõtta.

Kas wõib esimesel silmapilgul ära tunda, mis
ühes asjas loomulik ehk mis kunstlik on? Kas ei
ole silmapaistew wahe roosi wahel, mis aias õitseb,
ja roosi wahel, mis paberist ehk muust ollusest on
tehtud ja moodiasjade magasinis waateaknal mõnda

kübarat ilustab, — wahet õuna wahel, mis aias õu-
napuu otsas on walminud, ja õuna wahel, mis
maalitud ehk wahast on tehtud?

Kui nüüd keegi aednik puid ehk põesaid poogib
ja nõndawiisi uusi puuwilja ja õite sortisid kaswatab, —
kas on need siis loomulikud wõi on nad kunstlikud?
Kas need kunstlikud ei kaswa looduse seaduse järele?

Mis teame meie inimese kõne tekkimisest muist-
sel ajal, ja mis esialgselt keelest? Kas peame tema,
kui sündimisel saadud omaduse, wõi nagu ühiselu ja
kultuuri tagajärjel tekkinud saaduse peale waatama,

niisama kui mitmesuguste tööriistade peale, mis meie esiwanemad wõitluseks oma olemise eest on wäljamõetlnud?

Mis tegi siis Samenhof?

Esperanto kokkuseadja ei ole mitte elukutseline keeleteadlane. Tema „Kiri Esperanto sündimisest“ näitab meile, et selle keele kokkuseadmisel teda mitte keeleteadlaste teoretilised mõtted ja waated ei juhtinud, waid idealsed püüded inimesi wennastada. Tema ei tarwitanud keeleteadlaste pakse raamatuid ega tunnud wadjadust keelte tekkimise teooriat uurida, waid kõiki, mis tarwis, leidis ta elust, mis tema omas rahwarikkas linnas tähele pani. See elu oli täitsa nüüdse ilma taoline, kõige tema keelteteadmatusega ja rahwusliku määratsemisega (H. Hodler). Rahwuswahelise keele kokkusedmisel wõttis ta materjali olemas olematest keeltest. Kõiki wõimalikka juhtumisi ette nähes, ei annud tema meile mitte suure sõnaraamatu, waid ainult tarwiliku aluse, mille peale meie hoolsa järelkaalumise ja praktika nõuete järele wõime edasi ehitada (H. Hodler).

Selle järele otsustades on Samenhofi keele loomise peajooned järgmised: 1) keele loomulikud algollused (elemendid), 2) tema loomulik arenemine. Kas on Samenhof niimoodi toimetades rohkem sarnane aednikule, kes omas aias puid ja põesaid pookimise läbi harib, wõi lilletegijale, kes roosisid walmistab?

Kunstlised asjad on olemas, aga nad ei ela, kuid Esperanto elab nagu elawa rahwa keel (E. Privat). Seda wõime meie Esperanto 26-aastase kestwuse peale waadates ütelda.

Missugune saatust sai meie keele esimesele sõnastikule osaks?

Samenhofi „Üleüldine sõnastik“ mis alguse jaoks küllalt täielik oli, ei täida enam meie nõudmisi, meil on paksud üleüldised tehnikalsed sõnaraamatud. Kas on need uued sõnad keegi „reformeerija“ loonud, kes Samenhofi pooleli jäänud tööd tahtis täiendada? Su-

gugi mitte! Uued sõnad on aja jooksul tarwituse nõuetel Samenhofi poolt antud põhjusemõtete järele tarwitusele wõetud; ja on sellega keele loomuliku arenemise tagajärg.

Kas saawad meie rahwuslised keeled selle läbi rikkamaks, et mõni teoretikus ehk sõnaraamatu kokkuseadja sinna hulgawiisi uusi sõnu ehk wanade parandusi sisse toob? Muidugi mitte! Keele rikkus ja arenemine tuleb teisel kombel. See on harilikult kirjannikkude töö, kes oma keelt tõsiselt armastawad, hoolsa järelkaalumise ja mitmekordse proowimise järele wõtawad nad sellepärast uue sõna tarwitusele, et nad muidu ei saanud oma mõtet awaldada (Th. Cart).

Kellegil ei ole õigus Esperanto peale, nagu mõne masina peale waadata, mille jaod wõiwad tarbekorral wahetatud ehk ära wisatud saada (Th. Cart). Ei, Esperanto on niisama elaw keel, kui igaüks teine rahwa keel.

Nüüd weel mõni sõna „Esperanto kirjawiisi“ üle. Selle kohta ei annud Samenhof ühtegi kindlat reegelt ja esimesed kirjanikud wõisiwad täitsa oma pea järele kirjutada, kudas neil meeldis. Et siis igaüks nendest enam-wähem oma rahwa kirjawiisi järele aias, on üsna loomulik; selle järele wõib esimest Esperanto kirjandust lugedes kergesti tunda, missugusest rahwusest see ehk teine kirjanik on.

Aga ajajooksul, samm sammult, arenesiwad Esperanto keele kõnekäänud, mis aastate jooksul ikka enam ja enam keele sisse juurdusiwad, ja nüüd on Esperanto keelel oma hing ja kuju, mis kõikide meie paremate kirjanikkude juures üks on, selle tagajärjel ei wõi enam keegi Esperanto keele kirjanduse lugeja nüüd enam tunda, missugusest rahwusest kirjanik on.— Esperanto rahwas on ise oma keelele tema hinge ja kuju loonud.

Dr. A. K. Fischeri järele

P. O.

Katked esperantokeelsest kirjandusest.

Alamal toome mõned wäikesed näitused Esperanto keelest. Meie ei wali mitte kaunimaid wõi enam õnnestanud kohtasid sellest ehk teisest kirjast, waid wõtame katseks ainult mõne tõlke esimesed read. Igaüks, kes Esperanto keele grammatika on hoolega läbi wõtnud (ühe tunni töö), peale selle weel tema alg- ja lõpuliidete tarwitamisega tuttaw on, wõib alamal toodud katkeid kergesti Esperanto-Eesti sõnastiku abil ise ümber tõlkida.

Makbeto.

Esimene waatus,

I etteaste.

Unua sorĉistino.

Ĉu ni, dum la fulmo skuas
Kverkojn, kaj la tondro bruas,
Nin revidos?

Dua sorĉistino.

Post movado
Kaj batig' de batalado.

Tria sorĉistino.

Tiam nia reeliro
Estos antaŭ sunsubiro.

Unua sorĉistino.

Kie?

Dua sorĉistino.

Sur la erikejo.

Tria sorĉistino.

Kun Makbet' la renkontejo.

Unua sorĉistino.

Venas mi, ho katspirito!

Dua sorĉistino.

Bufspirito vokas min. Baldaŭ, baldaŭ!

Ĉiuj.

La malbela estas bela
Al ni, kaj la bel' malbela.
Flugu ni tra la aero,
L' abomena atmosfero.

El angla lingro tradukis

prof. D. H. Lambert.

Hamleto.

Esimene waatus,

I etteaste.

Bernardo.

He! Kiu?

Francisko.

Halt! Respondu: kiu iras?

Bernardo.

La reĝo vivu!

Francisko.

Ĉu Bernardo?

Bernardo.

Jes!

Francisko.

Vi akurate venis al la servo!

Bernardo.

Dekdua horo sonis. Iru dormi.

Francisko.

Mi dankas. La malvarmo estas tranĉa,
Kaj mi min sentas nun ne tute bone.

Bernardo.

Ĉu ĉio estis orda kaj trankvila?

Francisko.

Eĉ mus' ne preterkuris.

Bernardo.

Bonan nokton!
Se vidos vi Marcellon, Horacion,
Kolegojn miajn, rapidigu ilin!

Francisko.

Jen, ŝajnas, ili. Haltu! Kiu iras?

Horacio.

Amikoj de la lando.

Marcello.

Kaj de l' reĝo.

Francisko.

Nu, bonan nokton

Marcello.

Bonan al vi dormon!
Vin kiu anstataŭas nun?

Francisko.

Bernardo.

Li gardas nun. Adiaŭ!

Marcello.

He! Bernardo!

Bernardo.

Ĉu Horacio?

Horacio.

Peco de li mem.

Bernardo.

Salut' al vi, Marcello, Horacio!

Horacio.

Ĉu la apero nun denove venis?

Bernardo.

Nenion vidis mi.

Laŭ angla originalo tradukis

Dr. L. L. Zamenhof.

Julio Cezaro.

Esimene waatus,

I etteaste.

Flavio.

For, hejmen, vi vaguloj, hejmen iru:
Ĉu estas festa tag'? Ĉu vi ne scias,
Ke metiistoj devus ne promeni
Dum tago ordinara sen la signo
De sia profesio? Vi kia estas?

Unua urbano.

Sinjoro, ĉarpentisto.

Flavio.

Do kie estas via mezurilo
Kaj leda antaŭtuko? Kial vi
Surmetis festvestaĵon? Haltu tie,
Metion vian diru.

Dua urbano.

Mi vere - simile al fabrikeja sklavo - mi
estas, por tiel diri, suferisto.

Marullo.

Sed rekte diru la metion vian.

Dua urbano.

Se vi, mastro, de mi petas perditan
piedveston aŭ paron da ili, mi povos
ilin ripeti aŭ ripari.

Marullo.

Ĉesigu, petolulo, vian ŝercon,
Klarigu, tuj.

Dua urbano.

Mi estas ŝufaristo.

Flavio.

Sed kial vi en via metiejo
Ne restas? Kial tiujn ĉi urbanojn
Vi promenigas tra la romaj stratoj?

Dua urbano.

Vere, por eluzigi iliajn ledajn plandojn, por ke
mi akiru
pli da perlaboro. Tamen, mastro, ni nin rega-
las por vidi
Cezaron, kaj por festi lian triumfon.

Tradukis

prof. D. H. Lambert.

Kalevala

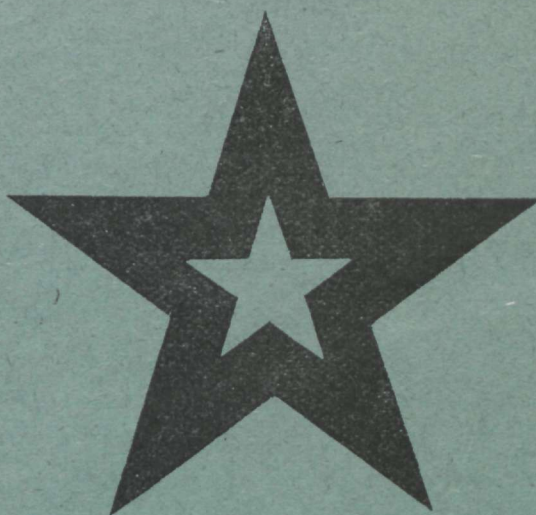
Soomlaste „Kalevala“ ei ole küll veel terwelt
Esperanto keelde tõlgitnd, kuid katset on tehtud ja
leitud, et soomlaste wanade rahwaulude ritmustki
on võimalik Esperanto keeles järelaimata. Ruumi
puudusel olgu siin ainult mõned read proowiks. —
Rõhk on Esperanto keeles alati eelviimse silbi peal.

1. Animo mia estas ema,
cerbo mia certe pensas
nun komenci la kantadon,
entrepreni recitadon,
5. laŭte la poemajn gentajn
kaj la familiajn kanti;
fluas vortoj el buŝ' mia,
frazoj vigle elfaladas,
venas sur la langon mian,
10. al la dentoj amasiĝas.
Frato kara, kamarado,
mia bela kunkreskinto!
Nun komencu kun mi kanti,
kune rekte recitadi.

El finna lingvo

A. A. Sola.

Esperanto-

keelseid raamatuid ja ajalehti
wõib tellida:

Narwas, J. Tenisson'i raamatukaupl.,
Joaorg nr. 61

Tartus, G. Zirk'i raamatukauplus,
Rüütli uulits

Tallinnas, J. Rosenberg,
Wladimiri uul., 24

Saksamaal: Ader & Borel,
Esperanto-Verlag, Dresden - Altst. 1
Struvestr., 40

Wenemaal: Книжн. маг. „Эсперанто“
Москва, Лубянский пр., 3

Prantsusemaal: Gillet & Kio
Paris, Rue de Clichy, 51

Kõidetud 10.dets.1981.

